

Лілія Паращук,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри цивільного права і процесу

Західноукраїнського національного

університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2269-1626>

Іванна Чапля,

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного

університету

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розглянуто проблему правового регулювання відносин з надання послуг сурогатного материнства в Україні. З'ясовано, що нині в нашій державі відсутня чітка регламентація інституту сурогатного материнства, що на практиці призводить до порушення прав сторін договору про сурогатне материнство, а також створює загрозу правам дітей, народжених у результаті застосування методу сурогатного материнства. Незважаючи на відсутність комплексного регулювання сурогатного материнства в Європейському Союзі, врахування позитивного досвіду європейських країн, а також практики Європейського Суду з прав людини сприятиме наближенню вітчизняного законодавства у сфері сурогатного материнства до європейських стандартів захисту прав людини.

Ключові слова: сурогатне материнство, договір про сурогатне материнство, сурогатна дитина, репродуктивні технології, послуга.

Paraschuk L, Chaplia I.

Problematic aspects of legal regulation of the surrogacy agreement in the context of harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union

One of the types of assisted reproductive technologies is surrogacy. Despite the fact that surrogacy has been used worldwide for centuries and promotes the right of a person to paternity / maternity, at present the attitude to it in different countries remains ambiguous - from a strict ban on its use to the use of surrogacy on a commercial basis.

The aim of the article is to study the problematic aspects of the legal regulation of the surrogacy agreement in Ukraine, to study the European experience in regulating legal relations that arise in the process of exercising the right to surrogacy.

The problem of legal regulation of relations on the provision of surrogacy services in Ukraine is considered. It was found that today in our country there is no clear regulation of the institution of surrogacy, which in practice violates the rights of the parties to the surrogacy agreement, as well as threatens the rights of children born as a result of surrogacy. Despite the lack of comprehensive regulation of surrogacy in the European Union, taking into account the positive experience of European countries and the case law of the European Court of Human Rights will contribute to the approximation of domestic legislation on surrogacy to European human rights standards.

The study concluded that the improvement of surrogacy in Ukraine should be improved by adopting a separate law that will take into account all important aspects related to the rights and obligations of the parties to the surrogacy agreement and the surrogate child.

Keywords: surrogacy, surrogacy agreement, surrogate child, reproductive technologies, service.

Постановка проблеми. З розвитком репродуктивних технологій у медицині з'являються нові можливості. За цими швидкими темпами право не завжди встигає своєчасно та адекватно врегулювати правовідносини, пов'язані з появою нових медичних явищ. Це стосується також такого виду допоміжних ре-

продуктивних технологій, як сурогатне материнство, виникнення якого актуалізувало проблеми, пов'язані з реалізацією права на сурогатне материнство.

Репродуктивні технології, що охоплюють штучне запліднення та сурогатне материнство, ставлять під загрозу права та свободи людини, а отже, потребують чіткого правового регулювання. Незважаючи на багаторічну практику застосування в нашій державі методики сурогатного материнства, це питання на законодавчому рівні недостатньо врегульоване, що створює прогалини не лише юридичного, а й морально-етичного характеру. Запозичення європейського досвіду регулювання правовідносин сурогатного материнства сприятиме створенню якісного правового підґрунтя для договірних відносин сурогатного материнства в нашій державі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти досліджуваної нами проблематики вивчали такі науковці, як: Н. Квіт, О. Рябенко, Ю. Савелова, І. Степанов, Ю. Таланов, Н. Федорченко та ін.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів правового регулювання договору про сурогатне материнство в Україні, вивчення європейського досвіду регулювання правовідносин, які виникають у процесі реалізації права на сурогатне материнство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні у вітчизняному законодавстві відсутнє поняття «сурогатне материнство». 28 грудня 2021 р. у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475, яким сурогатне (змішане) материнство визначається як методика допоміжних репродуктивних технологій, у результаті якої ембріон людини, зачатий генетичними батьками за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, переноситься в організм сурогатної (замінної) матері для виношування і народження дитини [1]. Ю. Таланов, узагальнивши наукові позиції вчених-правників, розкриває це поняття як запліднення генетично сторонньої жінки (без використання її біологічного матеріалу) шляхом імплантації або трансплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу чоловіка та жінки, які перебувають у шлюбі, з метою виношування і народження дитини, яка надалі буде визнана такою, що походить від подружжя, на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю [2, с. 361].

На основі аналізу вищенаведених понять, спостерігаємо виправдану позицію щодо виключення можливості генетичного зв'язку ембріона із сурогатною матір'ю, що унеможлиблює у майбутньому оспорування нею материнства на підставі кровного споріднення. Водночас у запропонованих поняттях різняться підходи щодо суб'єктного складу донорів генетичного матеріалу. Запропонований науковий підхід ґрунтується на закріпленому у Сімейному кодексі України (далі – СК України) (ч. 2 ст. 123) положенні, що в організм іншої жінки переноситься ембріон людини, зачатий саме подружжям (чоловіком та жінкою) [3]. Однак це не підтримано в законопроекті, у сучасній вітчизняній медичній практиці також застосовуються інші способи використання генетичного матеріалу, зокрема сперми чоловіка та яйцеклітини донора, сперми донора та яйцеклітини дружини. Тому в разі набуття чинності законопроекта коло осіб, які можуть бути залучені до цього процесу, розшириться, що, на наше переконання, є не виправданим.

Незважаючи на те, що існування сурогатного материнства корінням сягає в глибоку давнину і в тій чи іншій формі його використовували в різних країнах світу, сьогодні ставлення до такого інституту неоднозначне – від суворой заборони, зокрема у Франції, Італії, Швеції, використання альтруїстичного сурогатного материнства – Канада, Великобританія, Бельгія, до застосування, наприклад, в Україні методу сурогатного материнства на комерційній основі.

Свідченням виваженого підходу до все ще дискусійного питання можливості застосування у конкретній країні методу сурогатного материнства є звіт Сенату Франції (від 25.06.2008 р.). У ньому пропонувався дозволити сурогатне материнство для подружніх пар фертильного віку, які з медичних причин не можуть мати власних дітей. Звертає на себе увагу те, що такі пари повинні були б укласти договір, схожий за правовою природою на усиновлення, і суддя мав надати їм дозвіл на перенесення ембріона в організм сурогатної матері [4, с. 40]. Однак навіть такий більш контрольований, ніж просто укладання договору про сурогатне материнство, підхід не було підтримано у вищезазначеній країні.

Заборона застосування сурогатного материнства не підтверджує, що в конкретній країні відсутня або в інший спосіб вирішена проблема реалізації права на батьківство / материнство подружжям, яке за медичними показниками не може самостійно народити дитину. Подібні заборони призвели до того, що подружні пари масово виїжджають за кордон у країни, де вони можуть отримати шанс реалізувати своє право на батьківство / материнство. Однією з таких країн є Україна, в якій відсутність чіткої регламентації сурогатного материнства, корупційність, зубожіння населення та зниження морального рівня суспільства дає змогу іноземним парам вирішувати дану проблему за межами власної країни.

Якщо на боці замовників виступає іноземне подружжя, народження дитини у законний спосіб і відсутність претензій з боку сурогатної матері ще не гарантує того, що ці особи без перешкод набудуть статусу батьків у своїй країні. Прикладом є рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справах *Mennesson v. France*, *Labassee v. France*, обставини яких стосувалися відмови Франції визнати відносини батько-дитина, законно встановлені за кордоном [5]. Незважаючи на те, що в обох випадках Суд із посиланням на статтю 8 Європейської конвенції з прав людини (право на повагу до приватного та сімейного життя) визнавав порушення зазначеної статті щодо права дітей на повагу до їх приватного життя, [вважав, що це протиріччя підривало ідентичність дітей у французькому суспільстві, зазначав, що прецедентне право повністю виключало створення законних відносин між дітьми, народженими внаслідок законного методу сурогатного материнства за кордоном і їх біологічним батьком, що перевищувало широкі межі розсуду держав в сфері рішень стосовно сурогатного материнства] [5], країни, де заборонене сурогатне материнство, й надалі докладатимуть максимум зусиль, щоб мінімізувати випадки застосування такого виду репродуктивної технології як такого, що на їх думку, порушує права дітей та сурогатної матері.

Зростаюча кількість справ у ЄСПЛ, пов'язаних із сурогатним материнством, відсутність комплексного регулювання відносин сурогатного материнства на міжнародному рівні та єдиної позиції європейського співтовариства щодо інституту сурогатного материнства, вказує на складність та багатоаспектність досліджуваного питання, яке стосується різних площин – моральної, етичної, юридичної.

Сурогатне материнство лише поверхнево регулюється законодавством України. Ст. 123 СК України визначає суб'єктний склад договору про сурогатне материнство та вимогу щодо виключення можливості генетичного зв'язку сурогатної матері з виношуваною нею дитиною [3], Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) – основні вимоги до договору, зокрема: ст. ст. 3, 6, 627 спрямовані на забезпечення свободи договору [6]. Серед нормативних актів, які регулюють репродуктивні технології, можна виокремити наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» № 787 від 09 вересня 2013 року [7].

Главою 63 ЦК України «Договори про надання послуг» (правова природа договору про сурогатне материнство є наближеною до договору про надання послуг) встановлено загальні положення про договір про надання послуг, тому їх можна застосувати до такого виду правовідносин. Так, відповідно до ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [6].

На основі підходів до питання якості послуг, запропонованих Н. Федорченко, а саме: якість надання послуг необхідно пов'язувати з фактом досягнення або недосягнення певного результату; якість надання послуг слід визначати через оцінку лише поведінки (дій, операцій, діяльності) виконавця; якість надання послуг в одних випадках визначатиметься через досягнення (або недосягнення) передбачуваного результату, а в інших – необхідно піддавати оцінці тільки поведінку виконавця (залежно від конкретних обставин виконання певного зобов'язання) [8, с. 302] стає можливим встановлення, що саме вважатиметься якістю надання послуги в процесі виконання договору про сурогатне материнство. Оскільки подружжя, яке виступає замовником послуги, заінтересоване не стільки у поведінці виконавця послуги (сурогатної матері) – хоча вона піддається суворому контролю, зокрема з боку медичного закладу, який забезпечує діяльність щодо медичного обстеження, запліднення, медичного обслуговування протягом вагітності та родів, забезпечення житлом та ін., скільки в результаті – народженні здорової дитини.

У такому контексті виникає питання – чи можна вважати, що надана сурогатною матір'ю послуга є якісною, якщо вона дотримувалась усіх необхідних вимог, однак, наприклад, стався викидень, дитина народилася мертвою або з певними вадами розвитку? Тобто за якісно наданої послуги відсутній очікуваний замовниками результат. На нашу думку, це мають враховувати усі сторони договору сурогатного материнства, особливістю надання послуги сурогатного материнства є відсутність наперед передбачуваного результату у вигляді народження здорової дитини. Замовники – подружжя – наперед мають бути поінформовані про можливі негативні для них наслідки застосування методу сурогатного материнства і про обов'язок сприйняти будь-які наслідки так, як би вони самі народили власну дитину. Це особливий вид послуги – такий, що пов'язаний з народженням нового самостійного суб'єкта. Тому, вважаємо, що якість надання послуги сурогатною матір'ю має визначатись лише через оцінку її поведінки протягом усього періоду дії такого договору.

На основі аналізу положень договорів, які укладають клініки (благодійні фонди), І. Степанов та Ю. Савелова виокремлюють такі основні положення договору про сурогатне материнство: предмет договору – надання сурогатною матір'ю послуг з виношування дитини та передача дитини генетичним батькам після її народження; умови виношування дитини: місце проживання сурогатної матері, умови життя, витрати, медичний супровід вагітності; порядок розрахунків між сторонами: сума компенсації за виношування дитини, оплата медичних послуг, страхування життя та здоров'я, поточні витрати протягом вагітності тощо; права та обов'язки сурогатної матері та генетичних батьків: право вивозу дитини за кордон, право на інформування про стан здоров'я плоду та сурогатної матері під час вагітності тощо; відповідальність сторін за невиконання умов договору; конфіденційність, страхування, порядок передачі та реєстрації дитини, можливо, право на відвідування дитини сурогатною матір'ю [9].

За правовою природою договір про сурогатне материнство є цивільно-правовим. Але, не зважаючи на те, що він частково регулюється СК України та ЦК України, це питання потребує самостійного врегулювання шляхом доповнення зазначених законів відповідними главами та прийняття нового закону, який би повною мірою регулював ці відносини.

Як вже зазначалось, сторонами договору про сурогатне материнство, з одного боку, виступає сурогатна матір, а з іншого – подружжя. Подружжя – чоловік та жінка, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Це означає, що одинока людина чи особи, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, не можуть бути сторонами договору. Іншою стороною договору є сурогатна матір. Сурогатною матір'ю може бути особа, яка є повнолітньою, дієздатною, фізично та психічно здоровою, має власну дитину, пройшла медичні обстеження і не має протипоказань до сурогатного материнства, уклала письмовий договір з подружжям про безоплатне чи платне надання послуг сурогатного материнства. Якщо ця жінка перебуває у шлюбі, необхідна згода чоловіка на її участь у такій програмі.

На нашу думку, з метою отримання сторонами необхідних гарантій цей договір необхідно обов'язково укладати в письмовій формі та посвідчувати нотаріально. Відсутність в Україні жорсткого контролю з боку держави за станом забезпечення прав дітей, народжених у результаті застосування методу сурогатного материнства, чіткої законодавчої регламентації даного процесу призводить до того, що діти стають товаром у руках у дорослих. На нашу думку, серед позитивних моментів Проекту Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475 є положення щодо заборони генетичного зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною (п. 4 ч. 2 ст. 8); встановлене право сурогатної матері переривати вагітність у випадку виникнення загрози її життю та за наявності медичних показань, або за наявності затверджених Кабінетом Міністрів України підстав, в разі виникненні яких можливе штучне переривання вагітності (п. 4 ч. 1 ст. 11); письмова форма договору та обов'язковість його нотаріального посвідчення (ч. 2 ст. 13). Натомість, передбачена Проектом закону можливість зв'язку майбутньої дитини як з генетичними батьками (які є подружжям), так і з одним із них (заохочення випадків, коли лише один із подружжя буде мати генетичний зв'язок з дитиною) лише збільшить ризик залишення дитини без належного батьківського піклування, зважаючи на те, що перший зв'язок матері та дитини виникає під час вагітності жінки, батька – під час перебування біля жінки, яка виношує його дитину [1]. Доведено, що дитина, перебуваючи у лоні матері, вже відчуває батьківську та материнську любов. Чи зможе повною мірою компенсувати дитина, виношена «чужою» жінкою, народжена від іншого з подружжя, потребу мати власну дитину, якщо відсутній генетичний зв'язок з нею? Американська захисниця прав дитини Кеті Фауст наголошує, що первинні рани сурогатно народжені діти отримують від втрати рідної матері. Сурогатне материнство за своєю природою є несправедливістю щодо дитини. Народження має бути продовженням зв'язку матері та дитини, а не моментом, коли дитина отримує навмисне первинне поранення. Це день, коли дитина повинна побачити маму, яку вона вже любить вперше... не востаннє [10].

Оскільки нині відбувається активний процес гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу, звернемо увагу на те, що, незважаючи на відсутність єдиного правового регулювання сфери сурогатного материнства в Європейському Союзі, актами, які містять важливі для цього виду правовідносин положення, є Конвенція про захист прав і основоположних свобод 1950 року, зокрема ст. 8 якої встановлено право на повагу до приватного і сімейного життя, ст. 14 – заборону дискримінації за будь-якою ознакою [11]; Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину 1997 року (будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи (ст. 5); якщо законодавство дозволяє проводити дослідження на ембріонах *in vitro*, воно забезпечує належний захист ембріона (ст. 18)) [12].

Крім зазначених актів, важливим нормативним актом, що регулює договірні відносини в Європейському Союзі, є Принципи європейського контрактного права. Серед основних положень цього акта акцентуємо на деяких з них. Ст. 1:102 «Свобода договору» встановлено, що «сторони вільні укласти контракт та визначати його зміст, дотримуючись вимог добросовісності та чесного ведення справ, а також обов'язкових правил, встановлених цими Принципами» [13]. Відсутність законодавчого регулювання договірних правовідносин сурогатного материнства в Україні створює необхідність застосування свободи договору – одного із базових принципів цивільного права, який забезпечує існування та розвиток договірних відносин. Свобода договору за ЦК України передбачає можливість сторін укласти договори, які не передбачені актами цивільного законодавства, але відповідають загальним засадам цивільного законодавства; право сторін врегулювати у договорі, який не передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані актами цивільного законодавства; можливість сторін у договорі врегулювати свої відносини на власний розсуд тощо (ст. 6 ЦК України) [6]. В разі реалізації принципу свободи договору сторони повинні враховувати вимоги ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст. 627 ЦК України) [6]. Реалізація в Україні принципу свободи договору, в тому числі в процесі укладення договору про сурогатне материнство, є важливим кроком на шляху адаптації договірного права в Україні до законодавства Європейського Союзу. Однак вбачаємо, що у досліджуваному договорі на рівні законодавства необхідно максимально врахувати усі аспекти, пов'язані з правами та обов'язками усіх учасників такого виду правовідносин, навіть певним чином обмежуючи у такий спосіб свободу договору.

Увагу викликає також положення ст. 2:101 Принципів європейського контрактного права: «Договір не обов'язково повинен бути складений чи засвідчений письмово, та не вимагає додержання іншого врегулювання щодо форми. Існування контракту може бути доведене будь-якими засобами, включаючи свідків» [13]. Оскільки предметом договору сурогатного материнства є виношування та народження дитини, невиконання будь якої з його важливих умов може призвести до негативних наслідків для самої дитини або сурогатної матері. Тому важливо встановити на законодавчому рівні саме письмову форму договору і обов'язкове його нотаріальне посвідчення.

Реалізація права подружжя на батьківство / материнство шляхом сурогатного материнства – це дискусійне питання. Відсутність зваженого законодавчого підходу до регулювання договірних відносин сурогатного материнства вже сьогодні перетворює сурогатну дитину на товар. Материнство поступово стає договірною роботою. Крім цього, за дев'ять місяців вагітності дитина в утробі психологічно пов'язується з сурогатною матір'ю, як і мати з дитиною. Релігія також не підтримує такий інститут, адже він має аморальний характер, руйнує святість шлюбу та сім'ї, знецінює людське життя. Прибічники такої репродуктивної технології обстоюють свою позицію тим, що це єдиний шанс для батьків, які самостійно не можуть мати дітей, мати генетично рідну для них дитину. А дії сурогатної матері розглядають як прояв людяності [14, с. 37].

Отже, законодавче врегулювання сурогатного материнства потребує вдосконалення як в Україні, так і за кордоном. В нашій державі основними недоліки такі: відсутність окремого правового акта, чітких правових норм у СК України та ЦК України. Щоб вдосконалити законодавство у сфері сурогатного материнства, потрібно, по-перше, чітко визначити суб'єктів, які мають право користуватися послугою сурогатного материнства. На нашу думку, з огляду на те, що в результаті реалізації права на повагу до приватного та сімейного життя за посередництвом застосування методу сурогатного материнства народжується особа (дитина), яка також має право на повагу до свого приватного життя; враховуючи ризики, яким може піддаватись у майбутньому життя і здоров'я дитини; в цілях забезпечення найкращих інтересів дитини варто дозволяти застосовувати сурогатне материнство лише подружнім парам, які через певні фізичні вади самостійно не можуть реалізувати право на батьківство / материнство (з використанням тільки їх генетичних матеріалів). По-друге, максимально детально регламентувати правовідносин між сторонами договору про сурогатне материнство у цивільному та сімейному законодавстві. По-третє, заборонити іноземцям, у чий країні заборонене сурогатне материнство, користуватися таким правом у нашій державі. По-четверте, дозволити лише альтруїстичне сурогатне материнство.

Звісно, такий інститут має соціальну значимість, але, на нашу думку, лише максимально зважений законодавчий підхід із детальним вивченням досвіду високорозвинених, у т. ч. європейських країн, практики Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних із застосуванням сурогатного материнства, дасть змогу не перетворити реалізацію права на приватне та сімейне життя одних (подружжя) за рахунок інших (дитини та сурогатної матері).

Список використаних джерел

1. Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475 від 28 грудня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524 (дата звернення: 18.02.2022)
2. Таланов Ю. Ю. Актуальні проблеми сурогатного материнства в законодавстві України. Вісник ХНУВС. 2012. № 1 (56). С. 360–368.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 17.02.2022).
4. Квіт Н. М. Інститут сурогатного материнства: проблеми колізійного регулювання. Альманах міжнародного права. 2016. Вип. 14. С. 38–49.
5. Гестаційне сурогатне материнство. URL: <https://www.echr.com.ua/publication/gestacijne-surogatne-materinstvo/> (дата звернення: 13.02.2022).
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.02.2022).
7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» № 787 від 09 вересня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 12.02.2022).
8. Федорченко Н. В. Якість послуг в умовах глобалізації. Актуальні проблеми приватного права. Збірник наукових праць до 85-річчя з дня народження і 55-річчя науково-педагогічної та громадської діяльності Володимира Васильовича Луця. Тернопіль : Підручники та посібники, 2018. С. 302–312.
9. Степанов І., Савелова Ю. Договір про сурогатне материнство: як правильно укладати та декларувати. Юридична газета. № 50 (704). 10 грудня 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe-dogovir-pro-surogatne-materinstvo-yak-pravilno-ukladati-ta-deklaruvati.html> (дата звернення: 12.02.2022).
10. Grace Melton, Melanie Israel. How Surrogacy Harms Women and children. May 5th, 2021. URL: <https://www.heritage.org/marriage-and-family/commentary/how-surrogacy-harms-women-and-children> (дата звернення: 12.02.2022).
11. Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.02.2022).
12. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04 квітня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_334 (дата звернення: 12.02.2022).
13. Принципи європейського контрактного права. URL: <https://www.lawanalytics.top/pages/pecl/> (дата звернення: 15.02.2022).
14. Рябенко О. В. Право осіб мати дитину шляхом застосування сурогатного материнства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 17 (2). С. 35–38.

References

1. *Proekt Zakonu pro dopomizhni reproduktyvni tekhnolohiyi № 6475 vid 28 hrudnya 2021 roku [Draft Law on Assisted Reproductive Technologies from December 28 2021, № 6475]* (2021). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524 [in Ukrainian].
2. Talanov, Yu. Yu. (2012). Aktualni problemy surohatnoho materynstva v zakonodavstvi Ukrayiny [Current issues of surrogacy in the legislation of Ukraine]. *Visnyk KHNUV – Bulletin of the KhNUIA, 1 (56)*, 360-368 [in Ukrainian].
3. Simeynyy kodeks Ukrayiny [Family Code of Ukraine]. (2002, January 10) №2947-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> [in Ukrainian].
4. Kvit, N. M. (2016). Instytut surohatnoho materynstva: problemy kolizyynoho rehulyuvannya [Institute of Surrogacy: Problems of Conflict Regulation]. *Almanakh mizhnarodnoho prava – Almanac of International Law, 14*, 38-49 [in Ukrainian].
5. *Hestantsiine surohatne materynstvo [Gestational surrogacy]*. Retrieved from: <https://www.echr.com.ua/publication/gestacijne-surogatne-materinstvo/> [in Ukrainian].
6. *Tsyvilnyy kodeks Ukrayiny [Civil Code of Ukraine]*. (2003, January 16). № 435-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
7. *Nakaz Ministerstva okhorony zdorovya Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Poryadku zastosuvannya dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohiy v Ukrayini» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On approval of the*

- Procedure for the use of assisted reproductive technologies in Ukraine»*] (2013, September 9). № 787. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> [in Ukrainian].
8. Fedorchenko, N. V. (2018). Yakist posluh v umovakh hlobalizatsiyi. Aktualni problemy pryvatnoho prava [Quality of services in the conditions of globalization. Current issues of private law]. *Aktualni problemy pryvatnoho prava. Zbirnyk naukovykh prats do 85-richchya z dnya narodzhennya i 55-richchya naukovopedahohichnoyi ta hromads'koyi diyal'nosti Volodymyra Vasyl'ovycha Lutsya – Collection of scientific works dedicated to the 85th anniversary of the birth and 55th anniversary of scientific-pedagogical and public activity of Volodymyr Vasyliovych Luts*, 302-312 [in Ukrainian].
  9. Stepanov, I., & Savelova, Yu. (2019). Dohovir pro surohatne materynstvo: yak pravyl'no ukladaty ta deklaruvaty [Agreement on surrogacy: how to properly conclude and declare]. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 50 (704). Retrieved from: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/dogovir-pro-surogotatne-materynstvo-yak-pravilno-ukladati-ta-deklaruvati.html> [in Ukrainian].
  10. Melton, G., & Israel, M. (2021). *How Surrogacy Harms Women and children*. May 5th. Retrieved from <https://www.heritage.org/marriage-and-family/commentary/how-surrogacy-harms-women-and-children> [in English].
  11. *Konventsia pro zakhyst prav i osnovopolozhnykh svobod vid 04 lystopada 1950 roku [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from Noveber 04 1950]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
  12. *Konventsia pro zakhyst prav i hidnosti lyudyny shchodo zastosuvannya biolohiyi ta medytsyny: Konventsia pro prava lyudyny ta biomedytsynu vid 04 kvitnya 1997 roku [Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine from April 04 1997]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_334 [in Ukrainian].
  13. *Pryntsypy yevropeys'koho kontraktного prava [Principles of European contract law]*. Retrieved from <https://www.lawanalytics.top/pages/pecl/> [in Ukrainian].
  14. Ryabenko, O. V. (2015). Pravo osib maty dytynu shlyakhom zastosuvannya surohatnoho materynstva [The right of persons to have a child through the use of surrogacy]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 17 (2), 35-38 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.02.2022.